

اسوه های قرآنی و شیوه های تربیتی و تبلیغی آنان

پدیدآورده (ها) : عباسی مقدم، مصطفی
علوم تربیتی :: پژوهش نامه تربیت تبلیغی :: بهار و تابستان 1393 - شماره 3 و 4
از 105 تا 136

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1070687>

دانلود شده توسط : مرکز مدیریت حوزه های علمیه-کتابخانه ایت الله بروجردی
تاریخ دانلود : 25/12/1394

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به [صفحه قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

اسوه‌های قرآنی و شیوه‌های تربیتی و تبلیغی آنان

دکتر مصطفی عباسی مقدم *

چکیده

از آنجا که یکی از شیوه‌های برجسته تبلیغی قرآن، چهره‌پردازی و معرفی اسوه‌های حسنه‌ای است که مانند چشمه‌های نور، کام عطشناک هدایت‌جویان را سیراب نمایند؛ در تحقیق حاضر، بیش از هر چیز شیوه‌های دعوت و تبلیغ پیامبران و چهره‌های شاخص قرآن بررسی و تلاش شده است تا راهکارهای اساسی تبلیغ قرآنی از یک‌سو و شیوه‌های مقطعی اتخاذ شده از جانب اسوه‌های قرآنی، از سوی دیگر، استخراج و شناسایی شوند.

پژوهش پیشرو، بیشتر حول محور شیوه‌های تبلیغی اسوه‌های قرآنی است، در مطالعه سیره هر اسوه قرآنی به شیوه‌ای برجسته‌تر یا وجهی بارزتر برمی‌خوریم که شایسته توجه و دوراندیشی بیشتری است؛ لذا این وجه بارز و به یک معنا فصل ممیز دعوت هر نبی یا ولی را در آغاز هر مبحث به عنوان شاخصه آن اسوه ذکر کرده و به تفصیل از آن سخن خواهیم گفت؛ مانند نوع اسوه استقامت در تبلیغ چنانچه شعیب، اسوه اصلاحگری اقتصادی و ذوالقرنین، اسوه زمامداری است. از این‌رو، تنوع اسوه‌های قرآنی و گستردگی شیوه‌های تبلیغی گرفته شده از سیره آنان نیز ثابت می‌شود. درباره کیفیت کاوش و حدود بررسی، سعی نگارنده در این پژوهش بر آن بوده است که با مطالعه گسترده در منابع مورد نظر، نخست شیوه‌های متنوع و متعدد هر اسوه قرآنی را شناسایی و استخراج نماید و در مرحله بعد، به فراخور میزان اطلاعات موجود و در دسترس به تحلیل شیوه‌ها بپردازد؛ این تحلیل بیشتر ناظر به چرایی اتخاذ شیوه‌ها یا عوامل ایجاد کننده و عناصر دخیل در هر شیوه بوده است. در مورد برخی شیوه‌ها نیز با توجه به اهمیت یا کثرت نسبی منابع و دیدگاه‌های مربوطه، تطبیق و مقایسه صورت گرفته است.

واژگان کلیدی: اسوه، الگو، اسوه قرآنی، شیوه تبلیغ، تبلیغ.

مقدمه

قرآن کریم به‌مثابه کتاب هدایت بشر و کامل‌ترین منشور اخلاقی دعوت و تبلیغ، چنان ذره‌بینی ژرف‌نگر به کاوش در این زندگی‌های سراسر درس و عبرت پرداخته و با اشاره یا تشریح جنبه‌هایی از حیات شخصیت‌های برجسته تاریخ دین و ایمان، نکته‌ها و درس‌های ارزشمندی را به ابنای بشر ارائه داده که کلماتش همچون دُرهای گران‌بهایی برای انسان‌های کمال‌جو و جمال‌طلب است. قرآن با این کاوش ژرف و وسیع، هم به معلمان بشر درس‌هایی کارساز و هم به مربیانش رهنمودهایی روشن‌گر ارائه کرده است؛ هم به مصلحان انسانیت، راهکارهای رفع تباهی را ارزانی داشته و هم به مب‌لغان هدایت گستر، شیوه‌های دعوت و ترویج دین را آموخته است؛ بدین ترتیب، شیوه‌های هدایتی این واپسین کتاب آسمانی و آخرین سند شرایع و حیانی، برای همه متصدیان تعلیم، تربیت و ارشاد، دعوت، اصلاح و تبلیغ به‌کار می‌آید.

از آنجا که یکی از شیوه‌های برجسته تبلیغی قرآن، چهره‌پردازی و معرفی اسوه‌های حسنه‌ای است که مانند چشمه‌های نور، کام عطشناک هدایت‌جویان را سیراب نمایند؛ در تحقیق حاضر، بیش از هر چیز شیوه‌های دعوت و تبلیغ پیامبران و چهره‌های شاخص قرآن بررسی و تلاش شده است تا راهکارهای اساسی تبلیغ قرآنی از یک‌سو و شیوه‌های مقطعی اتخاذ شده از جانب اسوه‌های قرآنی، از سوی دیگر، استخراج و شناسایی شوند.

به اعتقاد ما، جامعیت بی‌بدیل قرآن و لایتناهی بودن اقیانوس معارف آن و نیز تنوع اسوه‌نمایی‌ها و چهره‌پردازی‌های این نسخه رستگاری، موجب جامعیت شیوه‌های تبلیغی برگرفته از آن نیز است و این بررسی به منزله گام نخست در راه بهره‌گیری وسیع از آیات وحی در عرصه انسان‌سازی، جامعه‌سازی و اصلاح

فصلنامه
علمی-تخصصی

پژوهش‌نامه

تربیت تبلیغی

سال دوم
شماره سوم و چهارم
بهار و تابستان ۱۳۹۳

نابسامانی‌های فکری، اخلاقی و اجتماعی و دخالت جدی‌تر وحی در شکل‌دهی زندگی بشر خواهد بود. به عبارت دیگر، با بررسی‌ها و کاوش‌هایی از این دست که برای نخستین بار در عرصه شیوه‌شناسی تبلیغ و تربیت انبیا و اولیا صورت می‌گیرد، امکان بهره‌جویی از محتوای کتاب بلاغ و تبلیغ و دعوت و اخذ رهنمودهای روشن و عملی در جهت ارشاد فرد و جامعه و بسط ارزش‌های دینی و دعوت الی‌الله میسر می‌شود؛ چراکه منابع اولیه اسلامی (قرآن و سنت و تفاسیر) که مشحون تصویرپردازی‌های بدیع و درخشان از اسوه‌های ناب اسلامی و آماده نورافشانی و هدایت‌افروزی در جهت تعالی آدمی است، ما را پیوسته به شناخت جلوه‌های بینش و منش این چهره‌ها فرامی‌خواند و به تبعیت از آنان تشویق می‌کند.

روش بررسی در این پژوهش

از آنجا که پژوهش پیشرو، بیشتر حول محور شیوه‌های تبلیغی اسوه‌های قرآنی است، در مطالعه سیره هر اسوه قرآنی به شیوه‌ای برجسته‌تر یا وجهی بارزتر برمی‌خوریم که شایسته توجه و دوران‌دیشی بیشتری است؛ لذا این وجه به‌عنوان شاخصه آن اسوه ذکر کرده و به تفصیل از آن سخن خواهیم گفت؛ مانند نوع اسوه استقامت در تبلیغ چنانچه شعیب، اسوه اصلاحگری اقتصادی و ذوالقرنین، اسوه زمامداری است. از این‌رو، تنوع اسوه‌های قرآنی و گستردگی شیوه‌های تبلیغی گرفته شده از سیره آنان نیز ثابت می‌شود.

در بررسی شیوه‌های دعوت برخی از شخصیت‌های قرآنی مانند حضرت محمد ﷺ، نوح، ابراهیم و یوسف، با چنان تنوعی روبه‌رو می‌شویم که تفکیک دقیق‌تر و جزئی‌تری را ایجاب می‌نماید؛ از این‌رو در این موارد، شیوه‌های استخراج‌شده را به دو بخش شیوه‌های کلی و استراتژی‌ها و شیوه‌های جزئی و

مقطعی تقسیم نموده‌ایم تا ضمن پرهیز از امتزاج این دو نوع شیوه، روش‌های مشابه دیگری نیز شناسایی شوند. به‌عنوان نمونه، ابتکار عمل در دعوت، یکی از استراتژی‌های دعوت مصطفوی و دربردارنده شیوه‌های ارتباطی و تماس‌های فردی، حضور در میان قبایل، پذیرفتن رسالت‌ها، توجه به ضعفا و جوانان، اعزام مبلغ به شهرها، قبایل و ارسال دعوت‌نامه به پادشاهان است.

یکی از نکات حائز اهمیت در تعیین و استخراج شیوه‌ها در این پژوهش، تقسیم شیوه‌های دعوت به روش‌های مستقیم و غیرمستقیم است؛ بدین معنا که برخی از جنبه‌های ثابت عملکرد و زندگی اسوه‌ها که در گسترش دعوت و اقناع مخاطبان دخیل بوده است نیز به‌عنوان شیوه‌های غیرمستقیم قلمداد می‌شوند، هرچند به ظاهر در زمره روش‌هایی نیستند که با برنامه‌ریزی و قصد قبلی از سوی مبلغ اتخاذ می‌شوند؛ به‌عنوان مثال، استدلال منطقی، شروع دعوت با سؤال، اعزام مبلغ به مناطق دور و نزدیک، یادآوری نعمت‌ها، دعوت به مشترکات و حتی هجرت، در زمره شیوه‌های مستقیم قرار می‌گیرند؛ اما شیوه‌هایی چون آسان‌گیری در مسائل شخصی، خوش‌بینی نسبت به مؤمنان، سپاسگزاری دائم، ساده‌زیستی و مشورت با مؤمنان در ردیف شیوه‌های غیرمستقیم‌اند که گاهی از آنها به‌عنوان صفات انبیا و اولیا یاد می‌شود. البته برخی از این شیوه‌ها را می‌توان به دو اعتبار، مستقیم و غیرمستقیم دانست؛ مانند التزام به محدوده اختیارات و وظایف خود، که گاهی به زبان اعلام می‌شود و گاه در عمل تجلی می‌یابد؛ یا مبارزه با عوام‌فریبی و سنت‌های غلط که گاه در گفتار و گاه به شکل پرهیز از برخی آداب غلط و بی‌اساس جلوه‌گر می‌شود؛ و همچنین به روش‌های برائت از شرک، ترویج فرهنگ اخوت و روش نصح و خیرخواهی، نشان داده می‌شود.

درباره کیفیت کاوش و حدود بررسی، سعی نگارنده در این پژوهش بر آن بوده است که با مطالعه گسترده در منابع مورد نظر، نخست شیوه‌های متنوع و

فصلنامه
علمی-تخصصی

پژوهش‌نامه

تربیت تبلیغی

سال دوم
شماره سوم و چهارم
بهار و تابستان ۱۳۹۳

متعدد هر اسوه قرآنی را شناسایی و استخراج نماید و در مرحله بعد، به فراخور میزان اطلاعات موجود و در دسترس به تحلیل شیوه‌ها پردازد؛ این تحلیل بیشتر ناظر به چرایی اتخاذ شیوه‌ها یا عوامل ایجادکننده و عناصر دخیل در هر شیوه بوده است. در مورد برخی شیوه‌ها نیز با توجه به اهمیت یا کثرت نسبی منابع و دیدگاه‌های مربوطه، تطبیق و مقایسه صورت گرفته است.

منابعی که در طول مطالعات این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته عبارت‌اند از:

۱. تفاسیر قرآن، به‌ویژه المیزان، الکشاف، فی ظلال القرآن، مجمع‌البیان، تفسیرنمونه؛
۲. کتب سیره و قصص، به‌ویژه سیره ابن هشام، قصص‌الانبیاء تعلیمی؛
۳. کتب تبلیغی و ده‌ها منبع پراکنده دیگر.

باید گفت که مشکل اصلی تحقیق حاضر، کمبود منابع مستقیم است که علاوه بر نقل حوادث زندگانی و صفات اخلاقی چهره‌های قرآن، بررسی روش‌های ارشادی آنان را باید محل عنایت و دقت خود قرار داد. در پایان این مقدمه، به روند و ترتیب اجمالی مباحث اشاره می‌کنیم؛ پژوهش حاضر حاوی پیش‌گفتار، مقدمه و سه بخش است که در مجموع، سیره تبلیغی حدود چهل شخصیت قرآنی و چند جماعت نمونه را درباره دیدگاه شیوه‌شناسی مورد بررسی قرار می‌دهد. در فصل اول، مباحث مقدماتی و تمهیدی، از قبیل کلیات، مفاهیم و واژه‌ها، معرفی شیوه اسوه‌نمایی و تنوع شیوه‌های تبلیغی قرآن، به تفصیل به رشته تحریر درآمده است. در فصل دوم، طی سه بخش، ضمن معرفی اجمالی هر یک از انبیای قرآن، شیوه‌های تبلیغی هرکدام تبیین می‌شود. بخش اول این فصل، نگاهی کلی به نبوت و انبیا و ویژگی‌های آنان دارد. فصل سوم، طی دو بخش، عهده دار معرفی شخصیت و شیوه‌های تبلیغی دیگر شخصیت‌های قرآنی (غیر پیامبران) است و چنان‌که قبلاً به آن اشاره شد، در فصل‌های دوم و سوم در آغاز بررسی هر اسوه، مهم‌ترین وجه شخصیت و دعوت او نیز طرح و تشریح می‌شود.

هدف‌های علمی تحقیق

هدف‌های علمی و نظری پژوهش حاضر به‌طور اجمالی چنین است:

- الف) اثبات اهمیت شیوه اسوه‌نمایی در دعوت و تبلیغ دینی؛
- ب) ترسیم دقیق شیوه‌های تبلیغی چهره‌های داستان‌های قرآن؛
- ج) معرفی و شناسایی اسوه‌های شناخته‌نشده و گمنام قرآن؛
- د) روشن ساختن زوایای ناشناخته تبلیغ در قرآن؛
- ه) اثبات ماندگاری و تأثیر عمیق شیوه‌های تبلیغ اسوه‌های قرآنی در مقایسه با اثرگذاری مقطعی، ناپایدار و سطحی شیوه‌های تبلیغی امروزی.

فصلنامه
علمی-تخصصی

پژوهش‌نامه

تربیت تبلیغی

سال دوم
شماره سوم و چهارم
بهار و تابستان ۱۳۹۳

هدف‌های کاربردی تحقیق

در میدان فعالیت‌های تبلیغی در سطوح مختلف جامعه می‌توان، از راهکارهای عملی زیر در نتیجه تحقیق حاضر استفاده نمود:

- الف) راهنمایی جامعه و مؤسسات فرهنگی و تبلیغی اسلامی در چگونگی پرداختن به چهره‌های مطلوب و اسوه‌های نیکو؛
- ب) تفکیک الگوهای قرآنی در حد امکان به منظور شناسایی و معرفی دقیق‌تر و ترسیم شخصیت‌الگویی قرآن در هر مقوله از مقوله‌های اجتماعی، اخلاقی و غیره؛
- ج) استفاده از این تحقیق به‌عنوان مقدمه گام‌های بعدی در جهت معرفی اسوه‌های قرآنی از طریق فیلم، داستان، مقاله، رمان و غیره.

تنوع شیوه‌های اسوه‌های قرآنی

یکی از مهم‌ترین ابعاد تنوع و گوناگونی شیوه‌های تبلیغی استخراج شده از قرآن، به روش‌های ارشاد و دعوت الگوهای قرآنی بازمی‌گردد. هر یک از اسوه‌های قرآنی از پیامبران گرفته تا دیگران، به لحاظ آنکه همگی مبلغ مسلمانان و داعی الی‌الله هستند، با

توجه به شرایط محیط و مخاطب، روش‌های گوناگون، جذاب و چشمگیری را برگزیده و به‌کار بسته‌اند؛ به‌عنوان نمونه، دقت در چند سطر ذیل از سیره ابن‌هشام می‌تواند گویای تنوع شیوه‌های تبلیغی رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باشد: «رسول خدا در مراسم حج نزد قبایل عرب می‌رفت و آنها را به‌سوی خدا می‌خواند و رسالتش را ابلاغ می‌نمود و از آنها می‌خواست تا او را تصدیق و حمایت کنند... در منزلگاه برخی قبایل می‌ایستاد و می‌گفت: ای فرزندان فلان، من فرستاده خدا به‌سوی شما هستم که شما را به عبادت خدا و کنار گذاشتن شرک فرمان می‌دهد...، آن حضرت از ورود هیچ تازه‌واردی باخبر نمی‌شد، مگر آنکه برای دعوتش می‌شتافت و پیام‌های رسالت را به او عرضه می‌فرمود».

یکی دیگر از نویسندگان در این زمینه چنین اظهارنظر می‌کند: «پیامبر هیچ شیوه و اسلوبی را در بیان دعوت وانگذاشت، بلکه در سخنان، نامه‌ها، تعلیمات، پندها، خطبه‌ها و نیز دروس نظامی، روش‌های تشویق، هشدار و بشارت را همراه با آسان‌گیری و به دور از ایجاد نفرت اتخاذ می‌نمود»، بنابراین در این پژوهش، نزدیک به پنجاه شیوه مستقل از منظومه تبلیغی پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ استخراج و برداشت نموده ایم و از سیره دعوت سایر اسوه‌های قرآن در مجموع به حدود ۲۴۰ شیوه دست یافته‌ایم. از این رو، دامنه و تعداد شیوه‌های برداشت‌شده الگوهای قرآنی در همین تحقیق، نشان از تنوع بی‌نظیر روش‌های تبلیغ قرآنی دارد. در پایان به این نکته باید توجه داشت که اسلوب‌ها و روش‌های ذکرشده در قرآن، تنها برگزیده‌ها و نمونه‌هایی از مؤثرترین و بهترین شیوه‌های انبیا و اولیاست، چراکه قرآن درصدد روایت کامل روش‌های هدایتی ایشان و حکایت جامع سیره تبلیغی هر یک از اینها نبوده است. به‌عبارت‌دیگر، همان‌گونه که در نقل قصص، هدف قرآن عبرت‌آموزی است، در نقل و اشاره به شیوه‌های دعوت نیز، هدف آیات قرآن بیان اهمیت تبلیغ دین و آموزش اتخاذ شیوه‌های متنوع و چگونگی برخورد تبلیغی با شرایط گوناگون است که از مطالعه مجموع دعوت‌های قرآنی برمی‌آید.

محمد، اسوه رحمت

پیامبر بزرگوار اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را نمی‌توان چون شخصیت‌های دیگر، اسوه قرآن در زمینه‌ای خاص معرفی نمود؛ چراکه او جامع همه فضایل اخلاقی و مستجمع کلیه ارزش‌های تبلیغی به‌شمار می‌رود. قرآن بیش از همه انسان‌های برجسته دیگر، آن حضرت را شایسته تأسی دانسته و پیروی بی‌چون‌وچرای او را نه تنها بر مردم یک دوره و یک جامعه، بلکه بر همگان در همه جای جهان واجب کرده است؛ تأکید بر این موضوع بدین دلیل است که اسوه‌های متعددی در قرآن ذکر شده و بر پیروی آنان سفارش شده است، اما هر یک به لحاظ یک یا چند جنبه از شخصیتشان، مورد عنایت قرار گرفته‌اند و اسوه مطلق، تنها وجود مبارک رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است. در عین حال، از آنجا که نسبت دادن یک صفت بارز و یک جنبه از جوانب متعدد اخلاقی و عملی یک اسوه به ایشان، دلیل بر فقدان جنبه‌ها و صفات دیگر نیست، درباره رسول خدا نیز می‌توان بر یکی از بارزترین جنبه‌های وجودی او که در تبلیغ نیز تأثیر بسزایی داشته، انگشت نهاد. با بررسی صفات و شیوه‌های متنوع پیامبر به نظر می‌رسد این صفت بارز چیزی جز «رحمت» نیست که جلوه ویژه و وجه بارز شخصیت و دعوت اوست، چنان‌که در آیه‌ای، همه وظایف او در رحمت خلاصه شده است: «وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ». (و ما تو را جز رحمتی برای جهانیان نفرستادیم).

در این کتاب، هر یک از اسوه‌ها معرفی شده و مهم‌ترین ویژگی بارز آنها در سرفلوحه بررسی روش‌ها تبیین شده است، از قبیل ابراهیم، اسوه توحید و مبارزه با شرک؛ نوح، اسوه استمرار دعوت؛ شعیب، اسوه اصلاح اقتصادی؛ هود، اسوه صراحت در دعوت، یوسف، اسوه پاک‌دامنی و نیکی؛ ذوالقرنین، اسوه زمامداری؛ ادریس، اسوه درس‌آموزی و ...؛ اما در مرور حاضر، اسوه‌هایی که دارای تعداد قابل توجهی از شیوه‌ها بر اساس بضاعت تحقیقی ما بوده‌اند در قالب جداول زیر عرضه می‌شود.

فصلنامه
علمی-تخصصی

پژوهش‌نامه

تربیت تبلیغی

سال دوم
شماره سوم و چهارم
بهار و تابستان ۱۳۹۳

جداول تفکیک روش‌های تبلیغی تعدادی از برجسته‌ترین اسوه‌های قرآنی به همراه تحلیل عناصر آنها

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجهه)	هدف
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ پیامبر اکرم <small>صلی الله علیه و آله</small>						
۱	اعلام اعتقادات قلبی به مشرکان	مکه و مدینه	قول	زبان، استدلال	شروع دعوت	آگاه‌آیند مردم
۲	سازش‌ناپذیر و عدم نرمش	مکه	عمل قول	زبان، قاطعیت در کلام	طمع‌مشرکان در بازداشتن رسول	-
۳	برائت و بیزاری از شرک	مکه	عمل قول	بیان قاطع، ترک وطن، بت‌شکنی	وجود مظاهر شرک در جامعه	-
۴	استدلال منطقی و فطری	مکه و مدینه	قول	برهان، عاطفه	فطرت و عقل سلیم انسان‌ها	اقناع مخاطبان
۵	بررسی بی‌طرفانه موضوع	مکه	قول	استدلال، مشترکات عقیدتی	تهمت‌های مشرکان	-
۶	تردیدافکنی	مکه	قول	سؤال	ضعف عقاید مخاطبان	تضعیف عقاید شرک
۷	تلاوت و تبیین قرآن	همه جا	قول	آیات قرآن، تفسیر	-	اشاعه وحی و پیام الهی
۸	دعوت به مشترکات	مکه و مدینه	قول	عقاید مشترک	-	نزدیک کردن مخاطبان به اسلام
۹	ابتکار عمل در دعوت	همه‌جا	عمل قول	همه وسایل	-	استفاده از هر فرصت برای
۱۰	ارتباط‌ها و تماس‌های فردی	مکه	عمل	دوستی، محبت معاشرت	-	جذب مؤمنان جدید
۱۱	حضور در میان قبایل	مکه و مدینه	عمل قول	-	نظام قبیله‌ای در حجاز	ترویج اصل مسلمانی

ردیف	شيوه‌ها	محل اجرا	نوع بيان	وسايل و ابزارها	زمينه‌ها (عوامل موجب)	هدف
۱۲	پذيرفتن رسالت‌ها	مکه، مدينه و منی	عمل قول	ضيافت، هديه	-	تبليغ عقیده و اخلاق اسلامي
۱۳	توجه به ضعفا و نوجوانان	مکه و مدينه	عمل	احترام، اعطای مسؤليت	فاصله طبقاتي موجود و استعداد اين گروه	نتيجه‌بخشي سريع‌تر دعوت
۱۴	اعزام مبلغ به شهرها	مناطق مجاور	عمل	مسلمانان مخلص و باتشاط	نياز همه به معارف دين	توسعه قلمرو دعوت
۱۵	ارسال نامه دعوت به پادشاهان	حکومت‌های	عمل کتابي	نامه رسمي جهان	قدرت گرفتن و گسترش اسلام	اعلام رسمي حکومت
۱۶	تعيين دقيق وظائف و اختيارات	مکه و مدينه	قول	-	توقعات بيجا و خرافه‌ها	مبارزه با افکار و سنت‌های غلط
۱۷	پرهيز از عده‌های بی اساس	مکه و مدينه	قول	صداقت	اثبات حق‌مداری دعوت اسلامي	-
۱۸	مبارزه با عوام‌فريبي و سنت‌های غلط	بيشتر مدينه	قول عمل	-	جو افکار جاهلي و بت‌پرستي	حاکمیت اسلام حقيقي و خالص
۱۹	تصدیق رسالت‌های پيشين	مکه و مدينه	قول	استشهاد به تورات، انجيل، زبور و ...	بهبانه‌های اهل کتاب	اثبات اتحاد ادیان
۲۰	بشارت به مشرکان	مکه و مدينه	قول	بهشت، نعمت‌های مادی و معنوی	فطرت خواهان جاودانگی	پذيرش اسلام
۲۱	انذار مشرکان	مکه و مدينه	قول	دوزخ، عذاب‌های مادی و معنوی	پرهيز انسان از آتش و عذاب	پذيرش اسلام
۲۲	تشويق مسلمين به ايمان و عمل صالح	همه‌جا	قول - عمل	قول لين، هديه، ملاقات، سلام،	امادگی مسلمانان برای رشد بيشتري	رشد بيشتري ايمان و عمل صالح
۲۳	مرحله‌بندی و استفاده از فرصت‌ها	مکه، مدينه، همه	عمل	حضور فعال در همه‌جا	تنوع فرصت‌های موجود	تأثيرگذاري بيشتري دعوت
۲۴	زمان‌بندی دعوت	همه‌جا	عمل	-	ضرورت نظم	استفاده بهتر از فرصت‌ها

فصلنامه علمی-تخصصی

پژوهش‌نامه

سال دوم
شماره سوم و چهارم

بهار و تابستان ۱۳۹۳

ردیف	شيوه‌ها	محل اجرا	نوع بيان	وسايل و ابزارها	زمينه‌ها (عوامل موجه)	هدف	آيه
۲۵	گسترش دعوت به تناسب شرايط	مکه، مدینه، قبایل اطراف و سرزمین‌ها	عمل	هجرت، نامه، اعزام مبلغ، جهاد	جهان‌شمولی اسلام	فراگیری اسلام	۱۱۵
۲۶	ایجاد پایگاه برای دعوت	مکه و مدینه	عمل	-	نیاز مسلمین به مرکز عبادت و امور دیگر	گسترش و تعمیق دین	۱۱۶
۲۷	هجرت	مدینه، حبشه	عمل	-	-	گسترش دعوت	۱۱۷
۲۸	اخذ بیعت	مکه و مدینه	عمل	پیمان	اهمیت حلف و پیمان در میان عرب	جلب حمایت مردم و تأمین	۱۱۸
۲۹	پاسخ آرام به شبه‌ها و تهمت‌ها	بیشتر، مکه	قول عمل	سعه صدر	تهمت‌های بسیار علیه پیامبر	جلب اعتماد همه	۱۱۹
۳۰	آسان‌گیری	مدینه، مکه در	عمل	عفو، احترام	خلق نیکو، رحمت للعالمین	جلب اعتماد همه	۱۲۰
۳۱	رابطه صمیمی با همگان	مکه، مدینه، در	عمل	سلام، گشاده‌رویی، برآوردن حاجات	لازمه دعوت روحیه بشاش است	جلب ایمان مردم	۱۲۱
۳۲	تحمل ایذاء مشرکان	مکه، مدینه و حتی	عمل	سعه صدر، اغماض	آسان‌گیری	تکمیل رحمت	۱۲۲
۳۳	ابراز محبت و جلب اعتماد	مکه و مدینه	عمل	سلام، رفع حاجات، همدردی	رحمة للعالمین	پیشبرد دعوت	۱۲۳
۳۴	بخشش و هدیه به افراد و قبایل	مکه، مدینه و	عمل	هدایا، پول، حاجت‌ها	هدیه، دل‌ها را جذب می‌کند	استمالت افراد و قبایل	۱۲۴
۳۵	خوش‌بینی به مؤمنان	مکه و مدینه	عمل	اعطاء مسؤولیت، پذیرش عذر	رحمة للعالمین	استفاده از همه توان جامعه	۱۲۵
۳۶	عفو و گذشت	مکه و مدینه	عمل	عذرپذیری، محبت	تأثیر شگرف عفو، به‌جای انتقام	جلب اعتماد	۱۲۶
۳۷	مشورت با مؤمنان	مدینه و گاهی	عمل	آراء مؤمنان، پیشنهاد، انتقاد	گرامی داشتن مردم توسط پیامبر	جلب اعتماد	۱۲۷

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجب)	هدف	میزان یادگیری
۳۸	ترویج فرهنگ اخوت	مکه و مدینه	عمل	عقد اخوت، همدردی و	دشمنی‌های ریشه‌دار قبایل عرب	وحدت و یکپارچگی	علمی
۳۹	همکاری	مکه و مدینه	عمل	کمک به نیازمندان، اطعام و...	نیاز مردم	نفوذ در دل‌ها	پژوهشی
۴۰	هماهنگی در معیشت (ساده‌زیستی)	همه‌جا	عمل	خانه گلی، حصیر، مصاحبت با همه	وجود نظام طبقاتی	ترویج برادری	علمی
۴۱	پرهیز از تکلف و تشریفات	همه‌جا	عمل	منع تشریفات	عادت مردم به کرنش در برابر انسان	جلوگیری از تبعیض و ستم	علمی
۴۲	ادب و احترام وافر به همه طبقات	مکه و مدینه	عمل	سلام، از جا برخاستن،	کرامت انسان عبادت، صلح‌رحم	تربیت صحیح جامعه	علمی
۴۳	احترام به کودکان	همه‌جا	عمل	سلام، بوسیدن، شخصیت دادن	کودکان، آینده‌سازند	ایجاد خاطره خوش در	علمی
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت نوح علیه السلام							
۱	بیان صریح و قاطع عقاید	خانه و اجتماع	قول	استدلال، جدل	عناد، استهزا	القاء مفاهیم توحیدی	صیقلی
۲	پایداری و مداومت در تبلیغ	همه‌جا	عمل	استقامت، روحیه امیدواری	لجاجت و کارشکنی‌های قوم	رفع موانع هدایت مردم	پژوهشی
۳	استفاده از تمام فرصت‌ها و شیوه‌ها	در هر فرصت	عمل قول	خلق نیکو، منطقی، استدلال، تیزبینی،	شدت تبلیغات مخالفان	افزایش مؤمنان	صیقلی
۴	مرحله‌بندی تبلیغ	خانه، محافل، ...	عمل	کلام آهسته، صدای بلند، وقت‌شناسی	سرسختی قوم	مؤثر کردن دعوت	صیقلی
۵	نصح	همه‌جا	عمل قول	اندرز، انذار، تشویق، رابطه صمیمی	حق ناپذیری و خشونت قوم	رام کردن دل‌ها	صیقلی
۶	علم درخواست مزد	در اجتماع	قول - عمل	اعلام عمومی	شبهه‌ها و شایعه‌ها	دفع ایرادها و تهمت‌های	پژوهشی

فصلنامه علمی-تخصصی

پژوهش‌نامه

سال دوم شماره سوم و چهارم بهار و تابستان ۱۳۹۳

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجه)	هدف
۷	ترغیب و تشویق مناظره‌ها	در خانه، اجتماع	عمل قول	وعده دنیوی و اخروی - خوش خلقی	امید به ایمان مردم	تحریک به پذیرش دعوت
۸	شفقت و مهرورزی	در خانه، اجتماع، مناظره‌ها	عمل	خلق نیکو، رابطه صمیمی، دعا، شفاعت	جهل مردم و مقابله جاهلانه	از بین بردن روحیه سرکشی و استکبار
۹	پرهیز از نومیدی	در خانه، اجتماع و مناظره‌ها	عمل قول	بشارت، صبر	اصرار مردم بر کفر	استفاده از کمترین فرصت
۱۰	آزادمنشی در دعوت	در اجتماع	قول عمل	استدلال، تأکید بر مختار بودن انسان	جهل و ظاهرینی مردم	ایمان خالص و آزادانه
۱۱	یادآوری نعمت‌های الهی	در همه‌جا	قول	ذکر نعمت‌ها، روابط آن مشکلات ناشی	فطری بودن شکر معتم	تذکر و تأثر مردم
۱۲	انذار و هشدار	در ابتدای دعوت در همه‌جا	قول	اخبار قیامت، سرگذشت اقوام پیشین	بی تأثیر بودن استدلال‌ها	اقناع مردم و اتمام حجت
۱۳	جدال نیکو	در محافل چندنفره و اجتماعات	قول	استدلال، قول‌آلین، سؤال، ادب	چانه زدن و اصرار بر کفر	اقناع مردم و اتمام حجت
۱۴	پاسخ آرام و منطقی به شبهه‌ها و تهمت‌ها	در مناظره‌ها و اجتماعات	قول - عمل	حسن خلق، قول‌آلین، حلم	تأثر انسان از منطق و ملاحظت	به دست آوردن دلها و آگاهی‌بخشی
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغی حضرت ابراهیم علیہ السلام						
۱	بیان شجاعانه عقاید توحیدی	اجتماعات، دربار شاه	گفتار	استدلال منطقی، مناظره و جدال نیکو	حق‌جویی برخی از مردم	سست نمودن پایه عقاید شرک
۲	شروع دعوت با سؤال	خانواده، جامعه	گفتار	پرسش‌های وجدانی و فطری	وجدان پاک مخاطبان	شکستن مقاومت و تعصب

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجب)	هدف	توضیحات
۳	برائت از کفر و شرک	خانواده، اجتماع، بنگاه	گفتار مل	جملات کوبنده، کناره‌گیری، تبر	طمع مشرکان در تسلیم شدن ابراهیم	به رسمیت نشناختن شرک	پ.ا.ج.
۴	شیوه کلی جدال احسن	جامعه و خانواده	گفتار	پرسش، تحریک و وجدان، سخن نرم،	حق‌جویی و حق‌پذیری مردم	روشن ساختن سستی عقاید	پ.ا.ج.
۵	روش اقناع تدریجی	جامعه، خانواده	گفتار مل	جدال، استدلال ساده و پیچیده	تعصب مردم بر عقاید گذشتگان	جلوگیری جبهه‌گیری	پ.ا.ج.
۶	روش مقایسه	جامعه	گفتار	-	عقل و وجدان مخاطبان	اثبات برتری توحید بر شرک	پ.ا.ج.
۷	گفتار نرم (قول لین)	خانواده، جامعه	گفتار مل	کلمات دل‌نشین، پرهیز از تندلی و	تأثیرپذیری انسان در برابر عظوفت	نرم کردن دل مخاطب	پ.ا.ج.
۸	استدلال به کمک محسوسات	جامعه	گفتار	ماه، خورشید و ستارگان و...	مؤثر بودن استدلال حسی	زمینه‌سازی جهت پذیرش	پ.ا.ج.
۹	خطاب توأم با عقل و دل	همه‌جا	گفتار	-	تأثیر متقابل عقل و دل	افزایش امکان پذیرش دعوت	پ.ا.ج.
۱۰	عنایت ویژه به خانواده	-	عمل	رابطه خویشی، محبت خانوادگی و	علاقه خوبی و خانوادگی	ساختن نمونه‌هایی از	پ.ا.ج.
۱۱	رحمت و شفقت به مخاطبان	همه‌جا	عمل	عاطفه، عفو، نصیحت، استغفار	تأثیر اجتناب‌ناپذیر محبت	رام کردن مخاطبان	پ.ا.ج.
۱۲	تأسیس و تطهیر بیت‌الله	مکه	عمل	کعبه، مناسک مختلف، حجرالأسود	روحیه پرستش در مردم	اقامه نماز و شعایر دیگر	پ.ا.ج.
۱۳	تأکید بر نماز	در خانواده و جامعه	گفتار عمل	-	خداجویی انسان‌ها	تقرب بیشتر به خدا و پیشگیری	پ.ا.ج.
۱۴	هجرت	به حرم امن الهی از فلسطین	عمل	ترک تعلقات مختلف	مسلود شدن راه‌های دعوت	فتح عرصه‌ها و راه‌های جدید	پ.ا.ج.
۱۵	پیشنازی در نیکی‌ها	همه‌جا	عمل	-	نوگرایی انسان‌ها	دادن سرمشق نیکو در همه	پ.ا.ج.

فصلنامه علمی-تخصصی

پژوهش‌نامه

سال دوم شماره سوم و چهارم بهار و تابستان ۱۳۹۳

شماره	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجهه)	هدف
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت موسی علیه السلام						
۱	اعلام صریح رسالت و اظهار عقاید	دربار فرعون و میان مردم	گفتار	ذکر خدا و صفات او	عدم شناخت مردم از رب و خدای واقعی	شناساندن خدای واقعی و صفات
۲	گفتار نرم و دلپذیر	دربار فرعون و میان مردم	گفتار	سخنان ناصحانه عدم مقابله به مثل و ...	امید به هدایت همه	رام شدن دل‌ها
۳	برخورد شجاعانه با تهدیدهای فرعون	دربار فرعون	گفتار عمل	قاطعیت و صراحت	ترس بی حد بنی اسرائیل از	از بین بردن هراس بیجای
۴	انذار و هشدار	همه‌جا	گفتار	داستان گذشتگان، عذاب الهی	حق بی خبری مخاطبان	کاهش عناد مشرکان
۵	بیانات و دلایل روشن	دربار فرعون و جامعه	گفتار	استدلال، مقایسه، بیان سرنوشت ظلم و کفر	عقل‌گرایی گروهی از مردم	اثبات حقانیت خدای واحد
۶	دعا و تضرع به درگاه الهی	در خلوت و در جامعه	گفتار عمل	-	خداگرایی خطری مخاطبان	ایجاد جرقه در دل مخاطبان
۷	یادآوری نعمت‌های الهی و سرگذشت امت‌ها	در جامعه و بین نزدیکان	گفتار	-	غفلت مردم از خدای واقعی	دفع روحیه ذلت‌پذیری
۸	کناره‌گیری و برائت از بی‌ایمان‌ها	دربار فرعون، جلفه مشرک	گفتار عمل	اعتزال، قطع ارتباط	امیدواری مشرکان به تسلیم شدن مؤمنان	به رسمیت نشناختن شرک
۹	جلب همکاری هارون	همه‌جا به‌ویژه دربار فرعون	گفتار عمل	-	لکنت زبان موسی و تنهایی او	رفع نواقص احتمالی در راه
۱۰	هجرت برای یافتن عرصه‌های جدید دعوت	سفر به مدین و پل‌گشت به مصر	عمل	-	مسلود شدن دعوت در اثر فشارها	ایجاد فرصت و عرصه جدید برای ...
۱۱	امید دادن و پرهیز از یأس	همه‌جا	گفتار	-	روحیه خواری و ذلت در بنی اسرائیل	تقویت روحی جبهه ایمان
۱۲	مبارزه با انحرافات و خرافه‌ها	مصر	گفتار عمل	تعالیم الهی و بیانات توحیدی	روحیه خرافه‌پذیری بنی اسرائیل	آگاهی‌بخشی و جلوگیری از انحراف بیشتر مردم

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجبه)	هدف	توضیحات
۱۳	آزمایش و تصفیه یاران	مصر، در جمع بیرون	عمل	اب رودخانه و ماهیگیری، گاو	نامشخص بودن صف مؤمنان حقیقی	شناخت یاران مخلص	ج.ا.ج.
۱۴	برخورد عاطفی	در همه‌جا	گفتار عمل	عبارات عاطفی (قوم) و...	مؤثر بودن محبت	نفوذ در دل مخاطبان	ج.ا.ج.
۱۵	تعیین نقیبان، کادر اصلی دعوت	مصر و بیابان	عمل	آزمایش و امتحان	تأثیر بسیار نمونه‌های هدایت بر مخاطبان	تربیت اسوه‌ها و نمونه‌هایی از مکتب	ج.ا.ج.
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت عیسی علی‌ه‌السلام							
۱	دعوت بر اساس بنیه و آیه	قوم بنی‌اسرائیل	گفتار	معجزات، استدلال‌های روشن	عقل‌گرایی مردم	ارائه تصویر عقلایی دین و	ج.ا.ج.
۲	حکمت‌ها و بیانات مؤثر	در خلوت و در اجتماع	گفتار	مثل‌های گویا، نکته‌های ظریف	تأثیر حکمت‌های و نکات و لطایف در	نزدیک کردن اذهان به عقاید	ج.ا.ج.
۳	تبلیغ غیر مستقیم	شهر ناصره و جاهای دیگر	گفتار عمل	تواضع: خدمت به افراد و...	تأثیر عمل از تأثیر گفتار کمتر نیست	اعلام التزام خود به پیام‌های	ج.ا.ج.
۴	مهربانی و همکاری	شهر ناصره و جاهای دیگر	عمل	نرم‌خویی، گفتار نرم متحمل بدرفتاری	تأثیر نافذ محبت در قلب بشر	رام کردن دل‌ها	ج.ا.ج.
۵	تواضع	همه‌جا	عمل	خدمت به هر نحو، عدم تشخص و...	تساوی ذاتی انسان‌ها	دادن شخصیت به پیروان دادن	ج.ا.ج.
۶	شروع دعوت از گهواره	در اجتماع مردم	گفتار	-	اعلام توحید در	همه شرایط	ج.ا.ج.
۷	تشکیل کادر مرکزی دعوت (حواریون)	در میان بنی‌اسرائیل	عمل	-	تأثیر گذاری نمونه‌های عینی	دادن الگوهایی مجسم به همه	ج.ا.ج.
۸	تصدیق تورات و بشارت ختم رسل	همه‌جا	گفتار	خبر از گذشته و بشارت آینده	گمان مشرکان بر بی‌سابقه بودن دعوت	طریق توحید و همیشگی و	ج.ا.ج.
۹	رفع اختلاف میان مردم	همه‌جا	گفتار عمل	محبت، استماع کامل بسیار در جامعه	وجود اختلاف‌ها و درگیری‌های	ائتلاف و همبستگی	ج.ا.ج.

فصلنامه علمی-تخصصی

پژوهش‌نامه

سال دوم
شماره سوم و چهارم
بهار و تابستان ۱۳۹۳

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجه)	هدف
۱۰	سیر و سیاحت تبلیغی	-	عمل	-	رسالت جهانی عیسی	گسترش قلمرو دعوت
۱۱	اعزام فرستادگان تبلیغی	انطاکیه	عمل	حواریون، شاگردان مبرز	نیاز مناطق مختلف به مرشد و راهنما	گسترش و تعمیق دعوت
۱۲	ساده‌زیستی	همه‌جا	عمل	خوراک و پوشاک بسیار ساده	محرومیت اغلب انسان‌ها (و پیروان)	همانگی و جذب فرودس
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت ادریس علی‌ه‌السلام						
۱۳	تعلیم علوم و فنون	سرزمین بزرگ مصر	گفتار	خط، خیاطی، قلم و...	میل مردم به کسب دانش	ترویج و گسترش دانش
۱۴	اصلاحگری و ارشاد مردم به آداب نیکو	سرزمین بزرگ مصر	گفتار عمل	تعلیم، زبان‌های متعدد،	علم سابقه علم در جامعه	آماده کردن انسان‌ها برای
۱۵	تفکر الهی و دعوت به توحید	سرزمین بزرگ مصر	گفتار عمل	تعلیم، استفاده از زبان‌ها	دعوت‌های قبلی آدم	ترویج توحید
۱۶	تکلم به زبان‌های متعدد	سرزمین بزرگ مصر	گفتار	زبان‌های متعدد	تنوع نژادها و زبان‌های انسان‌ها	رساندن توحید به همه انسان‌ها
۱۷	اعتراض به حاکم فاسد	سرزمین همسایه	گفتار عمل	اعتراض، عزیمت به دربار حاکم، انذار	حکومت جبارانه بر سرزمین آباد	اصلاح امور جامعه
۱۸	هجرت برای رهایی از فشارها	از بابل به بابلون	عمل	سفر	امید به آینده دعوت	ایجاد فرصت و عرصه
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت هود علی‌ه‌السلام						
۱	تأکید بر توحید و نفی الهه	سرزمین عاد (لوم)	گفتار عمل	سؤال، استدلال، تحریک وجدان	بت‌پرستی عمیق قوم عاد	از بین بردن شرک
۲	برائت از شرک	سرزمین عاد (لوم)	گفتار	شجاعت و صراحت	طمع مشرکان در نرمش هود	قطع امید مشرکان از نرمش

فصلنامه علمی-تخصصی پژوهش‌نامه تربیت تبلیغی
سال دوم شماره سوم و چهارم بهار و تابستان ۱۳۹۳

رتبه	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجبه)	هدف	میزان آیدایش
۳	یادآوری به همراه انذار	سرزمین عاد (رزم)	گفتار	ذکر نعمت‌ها، اشاره به عذاب	غفلت عمیق مشرکان	غفلت‌زدایی	ضعیف
۴	پندو اندرز و امانت	سرزمین عاد (رزم)	عمل	سخن نرم، هشدار به عذاب، یادآوری	تأثیر روش‌های غیر مستقیم	ایجاد اعتماد	ضعیف
۵	ادب و احترام در برابر ناسزا و تهمت	اجتماع بزرگان قوم	گفتار عمل	نرمی و اغماض در برابر تنلای و اتهام	تکبر و تلخ‌جویی قوم عاد	بیدارساختن فطرت آنها	متوسط
۶	عدم درخواست مزد	سرزمین قوم عاد	گفتار	جملات صریح	تصور باطل مشرکان	دفع شبهه منافع شخصی	متوسط
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت لوط علی‌ه‌السلام							
۱	مبارزه با فساد اخلاقی	سرزمین لوط	گفتار عمل	استدلال، تحریک وجدان	روح همجنس‌بازی در قوم لوط	جایگزین کردن اخلاق نیکو	ضعیف
۲	گفتار نرم و دلسوزانه	در اجتماعات مختلف	گفتار	استفهام ارشادی	فطرت انسانی	آماده کردن دلها برای قبول	متوسط
۳	جایگزینی معروف پس از نهی از منکر	درین گروهی از مردم	گفتار عمل	پیشنهاد شرعی	لزوم ارضای قوای شهواتی انسان	پاسخگویی صحیح به نیاز	ضعیف
۴	اظهار خشم از فساد نه افراد	سرزمین قوم عاد	گفتار عمل	-	-	جلوگیری از جبهه‌گیری	ضعیف
۵	سخاوت و مهمان‌دوستی	سرزمین قوم عاد	عمل	اطعام و پذیرایی	تأثیر احسان در نرمش دل مخاطب	ایجاد اعتماد و دل‌بستگی	ضعیف
۶	عدم درخواست مزد	در میان مردم	گفتار	جملات صریح	شبهه منافع شخص در دعوت	اظهار اتکا به خدا	متوسط
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت اسماعیل علی‌ه‌السلام							
۱	استقامت و صلاح	در همه‌جا	عمل	وفا به عهد و ...	-	ترویج خوبی‌ها	بزرگ

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجه)	هدف
۲	وفای به عهد	در همهجا	عمل	-	وفاداری، مایه جلب اعتماد است	تکریم انسان‌ها
۳	مشارکت در تاسیس و تطهیر بیت‌الله	سرزمین مکه	عمل	-	میل انسان‌ها به عبادت الله	گسترش توحید
۴	اهتمام به نماز و زکات	همهجا	گفتار عمل	امر به معروف و تکرار	مؤثر بودن نماز و زکات	ارتباط بیشتر با خدا
۵	تسلیم در برابر دستور الهی	همهجا	عمل	-	ایمان کامل به خدا	ترویج عملی توحید
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت یعقوب علی‌ه‌السلام						
۱	کار و تلاش توأم با اندیشه	مصر و کعبان	عمل	عمل صالح، اعمال بصیرت	تأثیر تبلیغی عمل	اثبات هماهنگی فکر و عمل
۲	یاد خدا و قیامت	همهجا	گفتار	یادآوری نعمت، دادن امید و...	ترویج عملی توحید	مصیبت‌هایی که انسان را ناامید
۳	دعوت به اسلام	مصر و کعبان و بیت‌المقدس	گفتار عمل	موعظه، سؤال	شرک حاکم بر جامعه	ترویج خداپرستی
۴	دلسوزی بر همگان و آموزش‌خواهی برای خطاکاران	مصر و کعبان و بیت‌المقدس	گفتار	استغفار و تکرار آن در مواقع مختلف	خطاکاری انسان‌ها	جذب دل‌ها به ایمان
۵	صبر و بردباری	مصر و کعبان و بیت‌المقدس	عمل	استقامت، امید، شکوه به خدا نه به خلق	مصیبت‌های سخت	اثبات حقانیت ایمان
۶	بصیرت و آینده‌نگری	مصر و کعبان	عمل گفتاری	-	حوادث گوناگون و غیر مترقبه	-
۷	مهمان‌نوازی	در همهجا	عمل	بار عام و پذیرایی از مردم	-	جذب قلوب مخاطبان
۸	خدمتگزاری مسجد	بیت‌المقدس	عمل	تطهیر، روشن کردن قنادیل و خدمات	ارزش والای خدمت به مسجد	گسترش روحیه توحید و عبادت

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجبه)	هدف	توضیحات
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت یوسف علی‌ه‌السلام							
۱	تأکید بر توحید	در همه‌جا حتی زندان	گفتار	در همه‌جا حتی زندان	روح شرک در مصر	ترویج توحید	ب.ج.
۲	یادآوری فضل الهی و شکر دائم	مصر و دربار حکومت	گفتار	ذکر موقعیت‌های دشوار قبلی و منت‌های الهی	توجه عموم مردم به فرعون‌ها	ترویج تفکر توحیدی	ب.ج.
۳	مقاومت در برابر وسوسه و ترجیح زندان بر گناه	دربار عزیز مصر	گفتار عمل	-	توطئه همسر عزیز مصر	ترویج عملی توحید و	ب.ج.
۴	تکریم پدر و مادر	مصر و کعبان	عمل	گفتار نرم و اطاعت و...	-	سپاس نعمت‌ها	ب.ج.
۵	حلم، گذشت و بزرگواری	همه‌جا	عمل	-	خطاها و خیانت‌های برادران و دیگران	حب دل‌ها و اعتماد بیشتر	ب.ج.
۶	تلاش برای رفع کامل اتهام	زندان مصر	گفتار	اعتراف زلیخا و دیگر زنان، صبر یوسف در زندان	تهمت خیانت به همسر عزیز مصر	نیک‌نامی مبلغ الهی	علمی
۷	زمینه‌سازی برای تأثیرگذاری بیشتر دعوت	همه‌جا	عمل	ذکر مقدمات، تأویل رؤیا عدم	تأثیر تبلیغ بی مقدمه	گسترش تدریجی توحید	علمی
۸	بهره‌برداری بجا از تمام فرصت‌ها	همه‌جا	عمل	-	امکان تبلیغ در هر شرایط	گسترش توحید از هر راه	ب.ج.
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت ایوب علی‌ه‌السلام							
۱	صبر بر مصیبت‌ها	همه‌جا	عمل	سپاسگزاری و عبرت مصیبت‌ها	ایمان کامل به خدا و قیامت	ترویج خداگرایی در همه احوال	ب.ج.
۲	شکرگزاری و نعمت‌های الهی	همه‌جا	عمل گفتاری	-	ایمان کامل به خدا و قیامت	تبلیغ غیر مستقیم توحید	توضیح
۳	نیکوکاری و خدمت به مردم	همه‌جا	عمل	-	اعتقاد به ثواب اخروی	جلب اعتماد	ب.ج.

فصلنامه علمی-تخصصی

پژوهش‌نامه

سال دوم شماره سوم و چهارم بهار و تابستان ۱۳۹۳

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجهه)	هدف
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت شعیب علیه السلام						
۱	دعوت به توحید	سرزمین مدین و آیه	گفتار	اعلام صریح، اصلاح اقتصادی و...	روح شرک در جامعه	جایگزینی توحید
۲	اعلام صریح مواضع و دعوی اصلاح	سرزمین مدین و آیه	گفتار	تکرار و تأکید بر خیرخواهی	وجود نابسامانی‌های وسیع در جامعه	جذب انسان‌های حق‌جو
۳	دعوت به اصلاح اقتصادی	سرزمین مدین و آیه	گفتار	موعظه، برحذر داشتن از	وجود نابسامانی‌های وسیع در جامعه	ایجاد زمینه برای تعالی مردم
۴	انذار	در اجتماعات مختلف	گفتار	ذکر عذاب قیامت، ذکر عذاب اقوام	ترس از عذاب	ترویج توحید
۵	خیرخواهی و تشویق به هدایت	در اجتماعات مختلف	گفتار عمل	نصیحت، اندرز، بیان صفات رحمت خدا	میل انسان‌ها به خیرخواهی	جلب اعتماد
۶	عدم درخواست اجر و پاداش	همه‌جا	گفتار	-	شبهه درخواست پاداش	دفع شبهه منافع شخصی
۷	پیشنهادی در عمل به احکام	همه‌جا	عمل	-	سستی مردم در عمل به دستورها	اثبات امکان پذیرش دعوت
۸	خطاب توأم به عقل و فطرت	در اجتماعات مختلف	گفتار	استئلال، بیان عاطفی، توکل بر خدا	فواید هماهنگی عقل و فطرت	بهره‌جویی از همه قوای
۹	نهی از منکر	در اجتماعات مختلف	گفتار	نهی مستقیم، بیان خطرها	وسعت انحراف اقتصادی در جامعه	دفع منکر
۱۰	خطابه	در اجتماعات	گفتار	فصاحت و بلاغت و حکمت	تأثیر خطابه در توده مردم	ترویج عقیده و عمل صالح
۱۱	یادآوری	در همه‌جا	گفتار	حقایق گذشته و حال	تأثیر تذکر و تکرار در انسان	جلوگیری از عفت
۱۲	پاسخ آرام و گفتار نرم و دلپذیر	در همه‌جا	گفتار عمل	-	تأثیر عمیق محبت و نرم‌خوی	رام کردن دل‌ها

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجب)	هدف	میزان ارزش
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت هارون علی‌ه‌السلام							
۱	مبارزه بی‌امان با شرک	مصر و ولای مقدس	گفتار عمل	استدلال، یادآوری نعمت‌های الهی	توجه مصریان به غیر خدا	ترویج توحید	ب.ج.
۲	پیشگیری از تفرقه	سرزمین مصر	گفتار	سکوت، دعوت به اتحاد	میل مصریان به تفرقه و	تثبیت فکر واحد توحیدی	ب.ج.
۳	دعوت با استدلال و منطق	مصر، مدین و همه‌جا	گفتار	استدلال، یادآوری	عقل‌گرایی انسان‌ها	ترویج توحید	ب.ج.
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت الیاس علی‌ه‌السلام							
۱	دعوت به توحید، با انکار ضمنی شرک	سرزمین بنی‌اسرائیل	گفتار	به‌کار انداختن فطرت و وجدان	استمرار شرک علی‌رغم دعوت پیشین طولانی	ترویج خداگرایی واقعی	صغیرین
۲	شیوه مقایسه	در محافل مردم	گفتار	-	تأثیر مقایسه در بیداری وجدان و تفکر	استنتاج توحید	متوسط
۳	استقامت و تحمل رنج‌ها و اهانت‌ها	در محافل و اجتماعات	عمل	صبر، حلم	امید به تأثیر دعوت	ترویج حقانیت توحید	متوسط
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت ذوالکفل علی‌ه‌السلام							
۱	صبر و استقامت	همه‌جا	عمل	-	کثرت فشار و بلا	ترویج تفکر توحیدی	۱
۲	قضاوت صحیح میان مردم	همه‌جا	گفتار	عدالت، انصاف، اصلاحگری	وجود اختلاف میان مردم	خدمت به خلق و جلب اعتماد	۱
۳	تأکید بر جهاد	همه‌جا	گفتار عمل	-	حکومت جائز زمان	دفع شر ظالمان	ب.ج.

فصلنامه علمی-تخصصی

پژوهش‌نامه

سال دوم
شماره سوم و چهارم
بهار و تابستان ۱۳۹۳

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجه)	هدف
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت داود علی‌ه‌السلام						
۱	توجه به خدا و سپاسگزاری دائم	سرتاسر مطلق تحت حکومت	گفتار عمل	-	غفلت جامعه از خدای واقعی	ترویج توحید
۲	داوری عادلانه و احقاق حق	سرتاسر مطلق تحت حکومت	گفتار عمل	-	اختلافات مردم	ترویج عدالت و دفع ظلم
۳	جهاد شجاعانه در راه خدا	جبهه نبرد با جالوت	عمل	نقشه و ابزار جنگی	حمله سپاه متجاوز جالوت	نابودی رأس فتنه
۴	ساده‌زیستی و تأمین معاش از دست‌رنج خود	همه‌جا	عمل	زندگی ساده، خرج کم، زره‌سازی	همسانی پیامبر با همه انسان‌ها	جلب اعتماد مردم
۵	التزام به نظم و نظارت و وقت‌شناسی	در دستگاه حکومتی و خانواده	عمل	تقسیم کار و اوقات	تأثیر نظم در پیشرفت امور	پیشبرد سریع دعوت
۶	وعظ و اندرز	در اجتماعات مردم	گفتار	حکمت، صوت زیبا	تأثر موعظه در دل‌ها	نرم کردن دل‌ها
۷	آواز نیکو	در اجتماعات مردم	گفتار	مزامیر	تأثیر آواز خوش در جذب دل‌ها	جذب دل‌ها و عواطف
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت سلیمان علی‌ه‌السلام						
۱	داوری صحیح و احقاق حق	در دستگاه حکومت	گفتار	عدالت، نیروهای جهان	پابندی به حقیقت	بسط ارزش‌های توحیدی
۲	خداحوری و شکرگزاری دائم	در همه‌جا	گفتار عمل	-	وجوب شکر نعمت‌ها	ترویج غیر مستقیم
۳	استفاده از فرصت‌ها جهت تبلیغ	در همه‌جا	عمل	وقت شناسی، تبلیغ غیر مستقیم، تکلم به زبان‌ها	تبلیغ امری دائمی است	ترویج توحید
۴	زمینه‌سازی دعوت با ارائه قدرت الهی	در دستگاه حکومت	عمل	نمایش قدرت تصرف در تکوین	-	ارائه قدرت خدای واحد

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجب)	هدف	نوع ارزیابی
۵	ایجاد جو تفاهم و آزادی اظهار نظر	در دستگاه حکومت	عمل	نظرخواهی، درخواست داوطلب	ضرورت مشارکت نیروها در حرکت	استفاده از تمام نیروها	کلی
۶	تبلیغ عملی و غیرمستقیم	در همه‌جا	عمل	ساده‌زیستی، زبان‌های متعدد	ناکافی بودن تبلیغ مستقیم	گسترش دامنه تبلیغ	کلی
۷	نظارت بر نیروهای تحت فرمان	در همه‌جا	عمل	خبررسانان، مدیران علم الهی، استنطاق	-	جلوگیری از اختلال امور	کلی
۸	ساده‌زیستی و همیشینی با مستمندان	در همه‌جا	عمل	-	تساوی ذاتی انسان‌ها	بهره‌گیری از همه اقشار	کلی
۹	سخن گفتن با زبان‌های متعدد	در همه‌جا	گفتار	منطق الطیر، زبان‌های دیگر	زبان راه مهم ارتباط با افراد است	گسترش دامنه دعوت	کلی
۱۰	ابلاغ دعوت به صورت ساده، صریح و موجز	در همه‌جا	گفتار	-	گرایش عموم مردم به سخنان ساده	رساندن پیام به همگان	کلی
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت زکریا علیه السلام							
۱	پیشنازی در خیرات	در همه‌جا	عمل	-	تخلقی پیامبر به ارزش‌های الهی	ترویج نیکی‌ها	کلی
۲	عبادت خالصانه و سفارش به آن	همه‌جا به‌ویژه محراب و مسجد	عمل	نماز جماعت، خطابه	-	تبلیغ عملی توحید	کلی
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت یحیی علیه السلام							
۳	دعوت به توحید و ارشاد به نیکی	همه‌جا	گفتار	کتاب الهی	رواج شرک در جامعه	گسترش توحید	کلی
۴	حُسن خلق و نیکوکاری	همه‌جا	عمل	مهربانی، پناه‌دادن و ...	-	جلب دل‌ها و جذب اعتماد	کلی
۵	ساده‌زیستی	همه‌جا	عمل	-	توجه و عاقبت زندگی دنیوی	تبلیغ غیرمستقیم و جذب دل‌ها	کلی

فصلنامه علمی-تخصصی

پژوهش‌نامه

تبلیغ

سال دوم شماره سوم و چهارم بهار و تابستان ۱۳۹۳

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجهه)	هدف
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت یونس علی‌ه‌السلام						
۱	تبلیغ مستمر و پیگیر	در سرزمینی پر جمعیت	عمل گفتاری	بهره‌جویی از فرصت‌ها و زمان‌ها	تبلیغ، زمان خاصی نمی‌شناسد	استفاده از هر فرصت مناسب
۲	تسبیح و توسل	در همه‌جا	عمل گفتاری	-	ایمان به خدا	گشودن راه ادامه دعوت
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت مریم علی‌ها‌السلام						
۱	عبادت و قنوت دائم	شهر ناصره، بیت‌المقدس	عمل	نماز	ایمان کامل به خدا	قرب به خدا و تبلیغ عملی
۲	تصدیق کامل کلمات الهی	همه‌جا	گفتار	نماز	شکر و انحراف در بنی اسرائیل	ترویج توحید
۳	تبعیت کامل از مشیت الهی و تحمل سختی‌ها	همه‌جا	عمل	نماز	مصیبت‌ها، عامل رشد است	تبلیغ غیر مستقیم توحید
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ لقمان						
۱	احساس مسئولیت دائم برای ارشاد مردم	سودان، حبشه، یا عربستان	عمل	حکمت، حُسن خلق، تیزبینی	نیاز مردم به ارشاد	ترویج فضایل
۲	کاربرد وسیع تمثیل و تشبیه	سودان، حبشه، یا عربستان	گفتار	حکمت، بلاغت	تأثیر بلیغ تمثیل	تقریب عقاید صحیح به اذهان
۳	دعوت به توحید و نفی شرک	سودان، حبشه، یا عربستان	گفتار	استدلال، تمثیل	وجود شرک در جامعه	ترویج دین الهی
۴	استفاده بجا از فرصت‌ها	در میان افراد و اجتماعات	عمل	وقت‌شناسی	-	ترویج فضایل
۵	مقایسه	در میان افراد و اجتماعات	گفتار	-	تأثیر مقایسه در فهم مخاطب	تحریک وجدان و عقل

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجب)	هدف	توضیحات
۶	حکمت‌های ظریف	در میان افراد و اجتماعات	گفتار	تمثیل، تشبیه، استعاره	میل مخاطبان به سخنان زیبا	جذب دل‌ها به فضایل	ب.ج.
۷	وعظ جامع	در میان افراد و اجتماعات	گفتار	حکمت‌ها و آموزش‌های دینی و اخلاقی	تأثیر موعظه در دل‌ها	نرم کردن دل برای پذیرش توحید	ب.ج.
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ ذوالقرنین <small>عليه السلام</small>							
۱	تدبیر حکیمانه و اقدامات عمرانی	روم یا ایران	عمل	علم مهندسی، ابزارهای عمران	تملن‌های نوظهور	ایجاد و توسعه فرهنگی و مادی	ب.ج.
۲	دعوت به خدا و توحید	روم یا ایران	گفتار	یاد خدا، سیاست نعمت‌ها	آمدگی روحی پس از ایجاد اصلاحات	تأمین سعادت مردم	ب.ج.
۳	تشویق مردم به همت و تلاش	در میان مردم	گفتار عمل	یاد خدا، وعده‌های حقیقی	سستی و ضعف مردم	آبادانی سرزمین‌ها	ب.ج.
۴	تشویق و تنبیه حکیمانه	در عرصه‌های مدیریت	گفتار عمل	عذاب و پاداش	بی‌انگیزه و ناتوان بودن مردم	برانگیختن مردم	ب.ج.
۵	طرح‌های سنجیده و دقیق	در عرصه‌های مدیریت	گفتار عمل	فنون مهندسی	نیاز سرزمین‌ها به آبادانی	عمران و توسعه همه‌جانبه	ب.ج.
۶	رسیدگی به همه اقوام و اقتشار و ایجاد امنیت	از مغرب تا مشرق خورشید	عمل	سیر و سفر، رسیدگی به هر منطقه	امید محرومان به تدبیر او	رفع مشکلات مردم	ب.ج.
۷	خیرخواهی و دلسوزی	در همه‌جا	عمل	محبت، خدمت	محرومیت مردم	ترویج ایمان	ب.ج.
۸	عدم درخواست مزد	در همه‌جا	گفتار	-	شایعات و تصورات غلط	تأکید بر اخلاص	ب.ج.
۹	آسان‌گیری و یُسّر	در همه‌جا	عمل	-	احکام الهی بر اساس آسان‌گیری است	جلب ایمان همه انسان‌ها	ب.ج.

فصلنامه علمی-تخصصی

پژوهش‌نامه

سال دوم
شماره سوم و چهارم
بهار و تابستان ۱۳۹۳

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجهه)	هدف
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ طالوت علی‌ه السلام						
۱	اطاعت از پیامبر زمان	در میان بنی‌اسرائیل	عمل	خدمت در هر پست و جایگاه	ضرورت رهبری واحد در جامعه	تقویت جبهه توحید
۲	قراردادن نشانه و نماد برای جبهه حق	جبهه نبرد با جالوت	عمل	تابوت	تأثیر نشانه‌ها در روحیه	اجتماع و همبستگی بیشتر
۳	مقابله با یأس به‌وسیله یاد خدا	جبهه نبرد با جالوت	گفتار عمل	ذکر خدا، دعا، تکیه بر قدرت الهی	نومیدی گروهی از مردم	تقویت روحیه
۴	آزمایش و ارزیابی نیروها	در جبهه و خلیج از شهر	گفتار عمل	منع از شرب آب	خوف از سرایت ضعف و سستی به تمام قوم	تفکیک نیروهای وفادار خوب از سست‌عصران
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ مؤمن آل فرعون						
۱	فعالیت پنهانی برای حمایت دعوت	سرزمین بنی‌اسرائیل	گفتار عمل	پنهان نمودن ایمان، نفوذ در دربار	عدم امکان تبلیغ علنی	توسعه تدریجی قلمرو دعوت
۲	منطق کوبنده و استدلال خادشه‌ناپذیر	دربار فرعون	گفتار	پرسش، استدلال منطقی، یاد قدرت	حق‌پذیری فطری همه انسان‌ها	تحریک وجدان درباریان
۳	انذار همراه با یادآوری	دربار فرعون	گفتار	ذکر قیامت، غضب خدا و...	حق‌پذیری فطری همه انسان‌ها	بیداری خفتگان و غافلان
۴	خیرخواهی و دلسوزی بسیار	دربار فرعون	گفتار عمل	جملات عاطفی، مقایسه	رام کردن دل‌های مخاطبان	بیداری خفتگان و غافلان
۵	تبلیغ در مراحل متعدد	سرزمین بنی‌اسرائیل	عمل	پنهان‌کاری، انذار، ترغیب، انذار و...	ضرورت تنوع و تغییر شیوه‌ها	نفوذ تدریجی در دل مخاطبان
۶	همراهی و مدارا با مخاطبان	دربار فرعون	گفتار	-	احساس همبستگی مخاطبان با دعوای تکرر	به‌دست آوردن اعتماد
۷	تشویق و ترغیب	دربار فرعون	گفتار	یاد بهشت و روزی بی‌نهایت آن	تأثیر تشویق در جان انسان	رام کردن دل‌ها

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجبه)	هدف	میزان‌اندیشی
۸	شیوه مقایسه	دربار فرعون	گفتار	-	تاثیر مقایسه در قبول حق	واگذاری نتیجه‌گیری به	پ.ا. ج.ا.
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ صاحب یاسین							
۱	تکیه بر استدلال و برهان	شهر انطاکیه	گفتار	خالقیت خدا و ...	حق‌پذیری عقل انسان	نفوذ در اندیشه مخاطبان	پ.ا. ج.ا.
۲	تحمل شکنجه و آزار	شهر انطاکیه	عمل	-	مقاومت در برابر کفر، تبلیغ توحید است	اثبات حقانیت دعوت	پ.ا. ج.ا.
۳	قیام و اظهار دین در برابر کافران	شهر انطاکیه	گفتار عمل	فریاد و اعتراض به هنگام عدم تأثیر	امکان تأثیر فریادها	اتمام حجت برای مردم	میزان‌سطح
۴	دلسوزی و مهربانی	در جمع مردم	گفتار عمل	خطاب به خویشانش و وجدان، آرزوی هدایت قومش	تأثیر دلسوزی در دل‌ها	رام‌نمودن دل‌ها	میزان‌سطح
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ آسیه، همسر فرعون							
۱	قصد جدی گریز از محیط کفر و فساد	دربار فرعون	عمل	دعا و تضرع به درگاه خدا، کمک به مؤمنان	-	حفظ ایمان و تبلیغ آن	پ.ا. ج.ا.
۲	برائت از ستم و ستمگر	دربار فرعون	گفتار عمل	دعا	ضرورت اظهار ایمان	اتمام حجت	میزان‌سطح
۳	پناه‌دادن به اهل ایمان	دربار فرعون	عمل	کمک پنهانی به موسی و مؤمنان	فشار فرعونیان بر اهل ایمان	ترویج ایمان و توحید	پ.ا. ج.ا.
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ اصحاب کهف							
۱	قیام در برابر سلطان مشرک و ظالم	شهر افسوس	عمل	هجرت، اظهار توحید	بت‌پرستی حاکم بر مملکت	مبارزه با شرک	پ.ا. ج.ا.
۲	قاطعیت و صراحت در اظهار عقیده	دربار سلطنت	گفتار عمل	استدلال، هجرت، مقاومت	رسوخ شرک در جامعه	اثبات توحید	میزان‌سطح

فصلنامه علمی-تخصصی

پژوهش نامه

سال دوم
شماره سوم و چهارم
بهار و تابستان ۱۳۹۳

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها (عوامل موجهه)	هدف	میزان تأثیر
۳	استدلال خواهی	شهر افسوس و دیدار	گفتار	-	روح خرافه در جامعه	اثبات استدلالی توحید	متوسط
۴	هجرت در هنگام تنگنای دعوت	خارج شهر	عمل	ترک خانه و دیار و تعلقات	عدم تأثیر دعوت	تجربه‌ای دیگر در دعوت	متوسط
۵	امیدواری به رحمت خدا	همه‌جا	گفتار عمل	دعا، اظهار بندگی	غفلت مردم از رحمت الهی	تبلیغ غیر مستقیم توحید	متوسط
۶	التزام به احکام و آداب دین در هر شرایط	در غار	عمل	-	پایبندی ایشان به دستور الهی	رعایت تقوا	متوسط
۷	فعالیت مخفی و حفظ اسرار	در شهر و خارج شهر	عمل	-	فشار و اختناق حاکم	حفظ دعوت توحیدی	متوسط
جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ ساحران بنی اسرائیل							
۱	اعلام صریح ایمان	میدان رقابت موسی و ساحران	گفتار	قول صریح سجده تسلیم	شگفتی همگان از دگرگونی فکری ساحران	جبران انحرافات گذشته	بسیار
۲	مقاومت در برابر تهدیدات	میدان رقابت موسی و ساحران	گفتار عمل	گفتار قاطع	امید فرعون به بازگشت آنان	اثبات ایمان حقیقی خود	بسیار
۳	تحول آگاهانه و عمیق	میدان رقابت موسی و ساحران	گفتار عمل	استدلال، دانش سحر، تهدیدناپذیری	دانش کامل به سحر و فنون آن	رسیدن به رستگاری	بسیار
۴	عدم تردید در پذیرش حق	میدان رقابت موسی و ساحران	عمل	قاطعیت و صراحت و مقاومت	تحول آگاهانه	رسیدن به رستگاری	بسیار
۵	توکل به خدا و یاد قیامت	همه‌جا	گفتار عمل	دعا، اظهار توحید، ذکر مغفرت الهی و	امید به رحمت الهی	جبران گذشته	بسیار

جمع‌بندی

اسوه‌های قرآنی، مجموعه گران‌سنگ و گسترده‌ای از راهبردها، روش‌ها و ابزارهای تبلیغ و دعوت را در اختیار مبلغان اسلامی و دعوت‌گران همه ادیان الهی و توحیدی قرار داده است. متن قرآن کریم به تناسب میزان طرح داستان هریک از این اسوه‌ها، به بیان روش‌های تبلیغی آنها پرداخته است؛ بر این اساس، روش‌های دعوت پیامبر اسلام، نوح، موسی، ابراهیم و عیسی تنوع بیشتری دارند. در انتخاب اسوه‌ها برای ذکر شیوه‌ها در این متن، سعی شده به بر پایه تنوع اسوه‌های قرآنی به اسوه‌های غیرپیامبر و غیرمعصوم و الگوهای گروهی نیز اشاره شود.

در این تحقیق، عناصر مهم در عملکرد تبلیغی اسوه‌ها به تفکیک عرضه می‌شوند تا دست‌مایه تحقیقات جزئی‌تر در تحلیل و مقایسه روش‌های اسوه‌های گوناگون قرار گیرند. شیوه‌ها، ابزارها، نوع بیان و ارایه محتوا، محیط و فضای تبلیغی، زمینه‌ها و عوامل پیرامونی مؤثر در پذیرش دعوت، از جمله عناصر مورد اشاره در جداول هستند که اغلب در متن تفصیلی تبیین شده‌اند. همچنین اهداف خاص هر روش در کنار میزان تأثیر و توفیق آن، مورد کاوش واقع شده تا امکان مقایسه آنچه مراد اسوه مبلّغ بوده با آنچه تحقق یافته فراهم شود؛ مطلبی که امروزه تحت عنوان وظیفه‌گرایی در برابر نتیجه‌گرایی (کارکرد) در عرصه‌های تربیت و تبلیغ مطرح است.

در نهایت، مبلغان دلسوز و باایمان و داعیان دین‌پیمان، در هر دوره و زمانی می‌توانند از این آبخور خروشان برای هدایت نوع انسان بهره گیرند و این، جلوه‌ای از جامعیت بی‌پایان وحی و بیکرانگی حکمت و هدایت جاویدان کلام سبحان است. در سایه چنین رویکردی، علاوه بر رهنمودگیری در باب تبلیغ دینی، می‌توان بهترین دفاع عالمانه و حکیمانه را از ساحت عظیم‌الشان رسول ختمی مرتبت در میان هجمه ناجوانمردانه و متعصبانه مدعیان دروغین آزادی‌اندیشه و بیان در روزگار کنونی سامان داد.

فصلنامه
علمی-تخصصی

پژوهش‌نامه

تبلیغ

سال دوم
شماره سوم و چهارم
بهار و تابستان ۱۳۹۳

منابع

✽ قرآن کریم

۱. طباطبایی، محمدحسین؛ تفسیر المیزان، ترجمه محمد باقر موسوی، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴.
۲. زمخشری، محمود بن عمر؛ الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الاقاویل فی وجوه التأویل، مصحح مصطفی حسین احمد، تهران، ۱۳۷۲.
۳. قطب، سید؛ فی ظلال القرآن، مترجم مصطفی خرم‌دل، تهران: نشر احسان، ۱۳۸۴.
۴. طبرسی، فضل بن حسنم؛ مجمع البیان فی تفسیر القرآن، مصحح هاشم رسولی، فضل الله یزدی طباطبایی، تهران: ناصر خسرو، ۱۳۷۲.
۵. جمعی از نویسندگان زیر نظر: مکارم شیرازی، ناصر؛ تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۰.
۶. ابن هشام، عبد الملک؛ السیره النبویه، محقق، گردآورند و شارح ابراهیم ابیاری، مصطفی سقاء، عبدالحفیظ شبلی، تهران: دارالهدی الاحیاء التراث الاسلامی، ۱۳۸۹.
۷. بن محمد بن النیشابوری، ابی اسحاق احمد؛ قصص الانبیاء، مترجم احسان یغمایی، تهران: نشر زرین، ۱۳۹۲.

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی